

ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Стойко О. Я., к. е. н., доцент

Постановка проблеми. В умовах прогнозованої нестабільності світових цін на сільськогосподарську продукцію, природно-кліматичних ризиків та дефіциту фінансових ресурсів в аграрному секторі актуальним постає питання продовольчої безпеки країни. Її гарантування є однією із ключових функцій держави, оскільки стабільне виробництво продуктів харчування, доступність їх отримання та споживання за рахунок власного виробництва та імпорту можливе лише під контролем державних органів. Головним механізмом держави у регулюванні цінової політики в аграрному секторі України є Аграрний фонд. Наразі ця спеціалізована бюджетна установа помітно впливає на розвиток організованого аграрного ринку та забезпечує державною підтримкою вітчизняних товаровиробників. Разом з тим впродовж останніх років у роботі Аграрного фонду

накопичилось багато невирішених проблем і назріла нагальна потреба у реформуванні його діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням проблеми державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників займаються такі вчені як: Андрійчук В.Г., Алексійчук В.М., Безуглий М.Д., Гончаренко В.В., Гудзь О.Є., Дем'яненко М.Я., Лузан Ю.Я., Малік М.Й., Саблук П.Т., Чупіс А.В., Чухно А.А. та ін. Проте окремі питання функціонування кредитної інфраструктури аграрного сектору, пов'язані з діяльністю спеціалізованих фондів, зорієнтованих на обслуговування АПК, залишаються невирішеними, а стан і перспективи їх розвитку – недостатньо дослідженими і дискусійними. Важливість вирішення цих питань зумовило необхідність проведення окремого дослідження.

Мета, об'єкт та методика дослідження. Метою дослідження є обґрунтування напрямів удосконалення діяльності Аграрного фонду України. Об'єктом дослідження є процес державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з використанням фінансових важелів Аграрного фонду України. У процесі написання дослідження використано такі наукові методи: монографічний – для вивчення зарубіжного досвіду щодо функціонування державних установ з підтримки сільськогосподарських товаровиробників; статистико-економічний – для оцінки сучасного стану та перспектив функціонування Аграрного фонду України; абстрактно-логічний – для теоретичних узагальнень і формування висновків.

Результати дослідження. Аграрному фонду відведена важлива роль у регулюванні цінової політики на організованому аграрному ринку і в перспективі він має стати одним із найдієвіших державних установ у аграрному секторі економіки України. Наразі Аграрний фонд є державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом міністрів України провадити цінову політику в агросекторі економіки України шляхом здійснення фінансових або товарних інтервенцій на аграрному ринку. З метою забезпечення ефективності, відкритості та прозорості роботи Аграрного фонду, доведення інформації безпосередньо до аграрних товаровиробників, було створено 25 регіональних відділень у всіх обласних центрах України, які тісно співпрацюють не тільки з головними управліннями агропромислового розвитку, але й з товаровиробниками усіх форм власності.

Аграрний фонд починав свою діяльність, оперуючи досить скромними 500 млн грн то уже через п'ять років урядом виділялись асигнування на державну підтримку на рівні 3,4 млрд грн [4]. За даними прес-служби Міністерства аграрної політики і продовольства у 2012-2013 маркетинговому році Аграрний фонд отримав 7,2 млрд грн для забезпечення державної підтримки сільськогосподарських виробників за трьома основними напрямками: форвардних, спотових і заставних закупівель [6]. У 2012 р. з метою формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом було передбачено закупити 1,294 млн т. зерна за програмою державних форвардних закупівель [5, с. 10]. Також Аграрний фонд здійснює закупівлю продовольчої пшениці й жита на Аграрній біржі. Практично заставні закупівлі держава не застосовувала протягом останніх двох років через нестачу коштів. Механізм заставних операцій передбачає кредитування виробників зерна шляхом надання їм державної бюджетної позики під заставу зерна на пільгових умовах. Це означає, що кредитування здійснюється за ставкою Національного банку України, яка є відчутно меншою від ставки комерційних банків і становить не більше 8 %.

Проте з часом у роботі Аграрного фонду намітились негативні тенденції та було виявлене значне розкрадання бюджетних коштів. Так, за сім років діяльності Аграрного фонду недостача продукції, яка сформувалась у цій установі з 2005 р., склала 282 тис. т., при цьому 90 % цього обсягу було розкрадено до березня 2010 р. [3].

За даними Рахункової палати, діяльність Аграрного фонду виявилась непрозорою. На стадії закупівлі зерна врожаю 2010 р. через недотримання вимог закону «Про державну підтримку сільського господарства України» Аграрний фонд повністю втратив функцію зі здійснення фінансових інтервенцій, пов'язаних із ціновим регулюванням, стимулюванням

виробництва сільськогосподарської продукції та розвитком аграрного ринку. У 2010 р. Аграрний фонд проводив закупівлі зернової продукції до державного інтервенційного фонду в одного підприємства-посередника («Хліб Інвестбуд»), яке не є сільськогосподарським товаровиробником. Підприємству з держбюджету було авансовано 65 % коштів від загального обсягу, спрямованого на закупівлю зернових, і це дало йому можливість здійснити поставку 73,3 % від закуплених до державного інтервенційного фонду зернових культур. Водночас безпосередні сільськогосподарські товаровиробники до формування державного інтервенційного фонду не були залучені. Крім того, при введенні квотування експорту зерна у жовтні 2010 р. близько 70 % зерна з інтервенційного фонду було реалізовано шести підприємствам, які й отримали ці квоти [8]. Неефективне використання коштів стало причиною порушення 30.03.2012 р. Генеральною прокуратурою України кримінальної справи стосовно Аграрного фонду за фактом завдання збитків державі у сфері забезпечення продовольчої безпеки держави на суму майже 340 млн грн [2].

Враховуючи ситуацію, що склалась довкола Аграрного фонду, Кабінет міністрів України у квітні 2013 р. ухвалив рішення про створення в Україні публічного акціонерного товариства «Аграрний фонд» зі статутним капіталом 5 млрд грн. Згідно з постановою уряду, статутний капітал нового «Аграрного фонду» буде сформовано шляхом випуску 50 тисяч простих іменних акцій номінальною вартістю по 100 тис. грн. Передбачається, що всі цінні папери викупить держава, наділивши у такий спосіб установу потужним статутним капіталом.

Завдяки такій трансформації, як пояснює колишній голова Аграрного фонду Ігор Якубович, нова структура стане більш самостійною, гнучкою і, головне, – прибутковою [10]. На нашу думку, новостворений Фонд зможе забезпечити свою прибутковість лише за рахунок реалізації купленої в аграріїв продукцію за цінами, значно вищими від закупівельних. А це суперечить принципам роботи установи, метою якої є гарантування продовольчої безпеки та стабільності на ринку сільськогосподарської продукції.

За словами Ігоря Якубовича, наразі Аграрний фонд є спеціалізованою бюджетною установою і фінансується виключно з казначейських рахунків, що не дає змоги ефективно виконувати йому свої функції, оскільки через соціальні виплати та розрахунки з працівниками бюджетних установ аграрії вчасно не отримують грошей за форвардними контрактами [10]. Вважаємо, що господарська самостійність і відсутність казначейського контролю можуть призвести до розкрадання грошей і масштабних зловживань з боку чиновників.

Також передбачається, що ПАТ, окрім інтервенцій, буде виконувати функції інвестора аграрного сектору, вкладаючи кошти в пріоритетні проекти, зокрема у виробництво залізничних вагонів, елеваторних потужностей, зрошувальних систем, переробних підприємств тощо. Для цього, на нашу думку, не потрібно створювати нову структуру, це можна робити за рахунок державних програм або пільгових кредитів державних комерційних банків. Вітчизняна практика свідчить, що доступ до подібних інвестиційних проектів і кредитних програм можуть мати лише агрохолдинги провладних олігархів і «кишенькові» структури тих самих чиновників. Тому підтримуємо думку фахівців, що «інвестиції – це завжди ризик, на який мають наражатися інвестори, а не державний бюджет. Було б правильно, щоб участь держави в інвестиційній діяльності обмежувалася розробкою та утвердженням зрозумілих і прозорих правил гри як для внутрішніх, так і для зовнішніх інвесторів» [10].

Акціонування Аграрного фонду може призвести і до інших непередбачуваних наслідків – наприклад, виходу цієї установи з-під контролю держави, оскільки створення ПАТ відкриває нові можливості для приватизації Фонду або його рейдерського захоплення.

Виходячи із вищесказаного, вважаємо реорганізацію Аграрного фонду в акціонерне товариство недоцільною, а пропонуємо максимально використовувати переваги Аграрного фонду як спеціалізованої бюджетної установи. Для посилення ролі

Аграрного фонду у фінансовій підтримці аграріїв необхідно збільшувати його фінансування. За розрахунками експертів до 2015 р. фінансування Аграрного фонду потрібно довести до 18 млрд грн [7].

Удосконалення діяльності Аграрного фонду, на нашу думку, має здійснюватися за такими напрямками:

- впровадження нового механізму реалізації товарних запасів, які є у власності Аграрного фонду. Цей механізм передбачає надання Аграрним фондом переробним підприємствам безвідсоткового товарного кредиту під заставу майна на термін зазвичай до 6 місяців. Переробне підприємство використовує отримані товарні запаси у своїй виробничій діяльності, а за рахунок виручки від реалізації готової продукції повертає Аграрному фонду кошти у сумі вартості товарного кредиту;

- відновлення механізму заставних операцій із зерном шляхом надання кредиту під заставу зерна, що забезпечить вартість кредитних ресурсів на рівні 6 % річних, а вартість заставного зерна – не більше 80 % мінімальної інтервенційної ціни. При цьому сільськогосподарському товаровиробнику гарантується право у будь-який час повернути позичені кошти і сплатити відсотки за їх користування та одержати назад заставлене зерно. Якщо борг не буде погашено до початку нового маркетингового року, то заставне зерно переходить у власність Аграрного фонду [1, с. 33-34];

- запровадження форвардних контрактів «з дорученням», що передбачає отримання сільськогосподарським товаровиробником у період весняно-польових робіт від Аграрного фонду 50 % вартості форвардного контракту в обмін на заставу. Після збору урожаю зернових сільськогосподарський товаровиробник обмінює заставу на заставне свідоцтво і одержує решту (50 %) коштів. Згідно з графіком виконання форвардного контракту сільськогосподарський товаровиробник за дорученням Аграрного фонду здійснює товарну інтервенцію зерном за ціною форвардного контракту і повертає кошти кредитору без сплати відсотків за користування кредитними ресурсами;

- використання механізму обігу аграрних розписок, що дає змогу сільськогосподарським товаровиробникам одержати готівкові кошти за рахунок кредитування під заставу майбутнього урожаю і власного майна. З одного боку, цей фінансовий інструмент дозволить агровиробникам залучати кредити з приватного сектору, не отримуючи державні кошти, та покращити процес коротко- та середньострокового планування їх господарської діяльності, а з другого, – переробні підприємства знизять ризик щодо непоставки продукції [9; с. 143].

Висновки. Аграрному фонду України відводиться важлива роль у регулюванні цінової політики у вітчизняному аграрному секторі. Проте у діяльності цієї державної установи впродовж останніх років намітились негативні тенденції та було виявлено значні розкрадання бюджетних коштів. Трансформація Аграрного фонду у публічне акціонерне товариство не є виходом із ситуації, що склалась довкола нього, більше того це може призвести до масштабних зловживань з боку чиновників і, взагалі, виходу цієї установи з-під контролю держави. Натомість необхідно максимально використовувати переваги Аграрного фонду як спеціалізованої бюджетної установи. Удосконалення діяльності Аграрного фонду має здійснюватися за такими напрямками: впровадження нового механізму реалізації товарних запасів, які є у власності Аграрного фонду; відновлення механізму заставних операцій із зерном шляхом надання кредиту під заставу зерна; запровадження форвардних контрактів «з дорученням»; використання механізму обігу аграрних розписок та ін.

Використані джерела інформації

1. Безуглий М. Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України / М. Д. Безуглий, М. В. Присяжнюк. – К. : Аграр. наука, 2012. – 48 с.
2. Генеральною прокуратурою України порушено кримінальну справу за фактом нанесення збитків державі на суму майже 340 млн. грн. у сфері забезпечення продовольчої

- безпеки держави[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&_c=view&id=104057
3. За семь лет из Аграрного фонда украдено 282 тыс. тонн сельхозпродукции [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://delo.ua/business/za-sem-let-iz-agrarnogo-fonda-ukradeno-282-tys-tonn-selhozpro-179260/>
4. Мінагрополітики: Микола Присяжнюк привітав з п'ятою річницею Аграрний фонд України [Електронний ресурс] / Прес-служба Мінагрополітики. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=243512810
5. Організаційно-економічні інструменти державної аграрної політики в Україні. – К. : НІСД, 2012. – 31 с.
6. Продовольча безпека України неможлива без державного регулювання АПК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-ekonomist.com/216-prodovolcha-bezpeka-ukrayini-nemozhliva-bez-derzhavnogo-regulyuvannya-apk.html>
7. Програма «Зерно України – 2015». – К. : ДІА, 2011. – 48 с.
8. Рахункова палата вважає, що Аграрний фонд працює на користь окремих компаній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/18369>
9. Стойко О. Я. Кредитування сільськогосподарських виробників під заставу майбутнього врожаю з використанням аграрних розписок / О. Я. Стойко // Наукові читання. – 2013. – Житомир : Вид-во ЖНАЕУ, 2013. – т. 2. – С. 141-144.
10. У ПАТовій ситуації опинився Аграрний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.silskivisti.kiev.ua/18965/print.php?n=18106>